

DRAGICA HARAMIJA*

VRSTE SLOVENSKOGA OMLADINSKOGA REALISTIČKOGA ROMANA

U članku otvaramo problematiku omladinskog realističkog romana zato što prema europskim teorijama romana, te vrste u omladinskoj književnosti nema. Teme, motivi, karakterizacija likova i druge književnoteorijske kategorije koje određuju ustroj romana u omladinskoj su duljoj prozi, zbog ograničene recepcijske mogućnosti mladoga čitatelja, sužene. Neka omladinska djela imaju dovoljno tipičnih romanesknih elemenata da bi ih mogli uvrstiti u romane, a namijenjena su čitateljima nakon 12. odnosno 13. godine života (razdoblje tinejdžerske književnosti).

Slovenski omladinski realistički roman pojavljuje se u četiri žanra: avanturistički omladinski roman, ljubavni omladinski roman, socijalno – psihološki omladinski roman, roman „u trapericama“ ili jeans roman. Romanesknji žanrovi često se međusobno isprepliću pa tako pojedino djelo pripada određenom žanru, a u samom djelu često se pojavljuju karakteristike drugoga (ili drugih) žanra, što smatramo žanrovskim sinkretizmom.

Ključne riječi: slovenski roman, slovenska književnost

1 UVOD

Na prostoru Slovenije ne postoji cjelovita teorija o književnim rodovima, vrstama i žanrovima književnosti za mlade. Tek 2001. godine, u knjizi *Slovenska književnost III*, po prvi puta uvršteno je poglavlje *Mladinska književnost*, autora Igora Saksida, u kojemu se omladinska književnost obrađuje zajedno s ne-omladinskom književnošću kao jednakovrijednom cjelinom. Zatim, npr. Slobodan Ž. Marković, u djelu *Zapiski o književnosti za otroke*, omladinsku književnost smatra posebnom književnom vrstom (Marković 1975., 49.), gdje prilikom obrađivanja pojedinih autora (npr. Jovan Jovanović – Zmaj, Fran Levstik, Josip Stritar...), također, govori o poeziji, prozi i dramatici. Na isti način izgrađen je i pregled *Otroška in mladinska književnost v Jugoslaviji* u kojem Muris Idrizović u posebnom poglavlju predstavlja slovenske omladinske autore. Jože Pogačnik u prilično opširnom uvodu knjige *Slovenačka dečja književnost* kronološkim je redoslijedom obradio dvadeset slovenskih omladinskih pjesnika i pisaca te načeo temu o rodovima i vrstama u omladinskoj književnosti. Nabrojao je niz problema povezanih s omladinskom književnošću i djecom kao slušateljima, odnosno čitateljima ove vrste književnosti.

* Izv. prof. dr. sc. Dragica Haramija, Pedagoški fakultet, Maribor

Marjana Kobe je u djelu *Pogledi na mladinsko književnost* obrađivala i realističnu omladinsku prozu, koju nije razvrstala prema književnim rodovima i žanrovima, već s obzirom na starost čitatelja kojem je književno djelo namijenjeno. Njezin koncept realističke omladinske proze sadrži 3 modela (ugledala se na Klingbergovu književnu kategoriju realističnoga prikaza / relistične slike djeteta): prvi model namijenjen je djeci do osme ili devete godine, drugi djeci između desete i četrnaeste godine, a treći adolescentima između petnaeste i osamnaeste godine života. Prema Kobe u treći model ubraja se realistična proza, „opsežniji, ponekad romaneskno zasnovani, tekstovi u kojima glavni junak prerasta svoje osnovnoškolsko razdoblje i stupa u „novi“ svijet, svijet odraslih ili je u isti „bačen“ te kao dozrijevajući adolescent između 15. i 18. godine života više ili manje bolno otkriva njegove koordinate, a istovremeno naglo, i u pravilu osamljeno, traži svoju vlastitu sliku.“ (Kobe 1987., 176.). Suprotno od Marjane Kobe, u *Slovenskoj književnosti III*, Saksida u okviru realističke, odnosno istinite proze, spominje četiri vrste: pripovijesti s ljudskim likovima, životinjske priče, autobiografske pripovijesti i zabavne, odnosno trivijalne pripovijesti (Saksida 2001., 426). Saksida dakle, ne spominje roman za mlade kao književnu vrstu, no pojedina književna djela naziva romanima npr. *V sedemnajstem letu* (Ivo Zorman), *Leteći mački* (Dim Zupan), *Princeska z napako* (Janja Vidmar).

Kada se govori o postojanju omladinskoga romana, slovenska književna povijest i književna teorija nisu iznimke jer se u posljednjih petnaest godina i u drugim nacionalnim književnostima postavljaju pitanja o omladinskim književnim vrstama i žanrovima.

2. OMLADINSKI ROMAN

Prilično opsežnu definiciju romana za mlade naći ćemo u *Lexikonu der Kinder – und Jugendliteratur*, koja priznavajući omladinski roman istovremeno sadrži i zadržke o njemu. „Roman je uobičajena oznaka za veliki pripovjedni epski oblik u prozi. U pravilu, roman prikazuje isprepletene vanjske radnje te opisuje unutarnja stanja i razvoje koji predstavljaju individualne sudbine i subjektivnu projekciju uvjeta istinitosti. Širina prikazivanja, a prije svega zahtjevi čitateljeve sposobnosti recepcije, vodili su k tome da se terminu romana na području dječje i književnosti za mlade pridavala važnost samo u vrlo skromnoj mjeri.“ (*Lexikon der Kinder – und Jugendliteratur* 1977.,201). Neomladinske teorije romana, koje nalazimo npr. u djelima Georga Lukacsa *Teorija romana*, Welleka i Warena *Teorija književnosti*, Viktora Žmegača *Povijesna poetika romana* i drugih, zapravo ne ukazuju na mogućnost postojanja omladinskoga romana. Isto možemo utvrditi i prilikom proučavanja terminoloških definicija o romanu u različitim rječnicima književnoteorijskih termina. Janko Kos u *Literarni teoriji* govori da se pripovijest „bitno ne razlikuje od romana i duge novele te ju stoga uzima kao nadomjestak za te književne vrste, odnosno za njihove manje dovršenije i zahtjevnije različite/.../ U novijoj književnosti naziv

priповijest upotrebljava se samo za neka omladinska pripovjedna djela.“ (Kos, 2001., 157. – 158.). Naravno, nije odveć naglasiti da kod romana, omladinska proza nije spomenuta. S druge strane, čini se da problemi definiranja romana nastaju upravo u državama koje slijede njemačku književnoteorijsku tradiciju jer u književnim teorijama o omladinskoj književnosti koje dolaze s engleskoga govornoga područja, roman je terminološka oznaka za sva duža djela omladinskih prozних tekstova.

Sa stajališta omladinske književnosti mogli bismo govoriti o omladinskom romanu kao o posebnoj književnoj vrsti u području prijelazne književnosti, čime mislimo na razdoblje nakon 12., odnosno 13. godine djetetova života pa do kraja čitanja književnosti za mlade. Milan Crnković čak naglašava potrebu za posebnim proučavanjem književnosti za „mlade odrasle“ i predlaže naziv tinejdžerska književnost (literature for young adults; estovačka književnost¹). Naime, tinejdžerska književnost prihvaća „drugačije teme nego dječja književnost (pubertet, tjeskoba odrastanja, teškoće kod prihvaćanja u društvo), drugačiji su književni likovi te pristupi tematici književnih djela.“ (Crnković, 1997., 13). U romanu za mlade ne radi se više o bezbrižnosti djetinjstva, igri, prijateljstvu i sretnom završetku, govori Crnković.

U Sloveniji se javljaju problemi oko značenja termina roman i u neomladinskoj književnosti jer različite studije upućuju na vrlo razvijene, prije svega nedorečene, u slovenskoj književnosti nedosljedno izvedene, romanenske preglede. Dušan Pirjevec je u članku *Roman: Problem slovenskega romana* ukazao da „problematičnost slovenskog romana prije svega znači da roman ne odgovara onim književnoestetskim normama, modelima i primjerima koji su se, kao znak i mjerilo umjetničke kakvoće i umjetničke biti, oblikovali i potvrđivali u vidiku europskog romana“ (Pirjevec 1997., 63). Oslanjajući se na *Teoriju romana* Goerga Lukacsa, Pirjevec upućuje na nedostatak četiriju temeljnih sastavnica romana u Sloveniji (pravi romanekni junak u načelu predstavlja nesretnu sudbinu; roman ima tipičnu metafizičku strukturu; roman može biti prostor događanja istine; akcija). U članku *Možnosti in nemožnosti Pirjevčeve teorije romana* Tomo Virk upozorava na to da je Pirjevec svoje teze „utemeljio prije svega na realističko – naturalističkim romanima 19. stoljeća“. (Virk 1997., 1). Zanimljivo je da je u suprotnosti s Pirjevcom, Janko Kos utemeljio roman na temelju „klasične“ teorije romana kako su je oblikovali Huet, Blankenburg, Schelling, Hegel i Vischer. /.../. Za analizu slovenskoga romanopisanja nije primjereno ni Lukacsevo tumačenje romana jer je preusko, a ni Bahtinovo jer je preširoko.“ (Kos, 1997., 47). Kos tvrdi da je „pojam romana sintetičan pojam koji u sebi spaja raznorodne sadržajne i formalne oznake. Formalni (duži opseg, epska unutarinja forma, prozni jezični oblik) romani su relativni i time promjenjivi, a sadržajna sfera posebnosti je njihova

¹ „Čak sam predlagao naziv za takvu tinejdžersku književnost „estovačka književnost“, prema nastavku –est brojeva od jedanaest do devetnaest što bi odgovaralo nastavku –teen za brojeve od trinaest do devetnaest u engleskom jeziku, ali naziv, čini se, nije prihvaćen.“ (Crnković, 1997., 13)

prava konstanta.“ (Kos 1991., 47). Nadalje, autor navodi tipologiju romana koja predstavlja posebnost slovenskoga romana u kontekstu europskoga i svjetskoga romana. Iako se Janko Kos niti u jednoj teoretskoj raspravi, čiji je predmet slovenski roman, neposredno ne nadovezuje na roman za mlade, ipak je moguće u kontekstu njegovoga poimanja romana prepoznati i prozu za mlade (dugu pripovjednu). France Zadavec također naginje tezi da je „roman od samoga početka pripovijest prije svega o osobnom, jedinstvenom“ (Zadavec, 1991., 51), što prije svega dokazuje brojnošću pripovjedača u prvom licu, koja predstavlja odmak od objektivizma k subjektivizmu i autobiografskom. Sa stajališta proučavanja postojanja romana za mlade valja uzeti u obzir i studiju Alojzije Zupan Sošič *Poti k romanu* u kojoj autorica utvrđuje da „neopredjeljiv redosljed identiteta romana i njegova šarena tipologija upućuju na samo jednu čvrstu, ustaljenu i razvojnu neproblematičnu romanesknu osobinu: sinkretizam./.../ Romaneskní sinkretizam (roda, vrste, žanra) najstarija je i istovremeno jedina ustaljena značajka pomoću koje roman možemo prepoznavati još i danas.“ (Zupan Sosič, 2001., 71)²

Usprkos navedenim zamislima u književnoteorijskim raspravama o književnosti za mlade, javlja se termin omladinski roman koji nije potpuno identičan romanu u neomladinskoj književnosti. Npr. Miroslava Genčiova u djelu *Literatura pro dĕte a mládež* (1984.) navodi mnoštvo žanrova omladinskog realističkog romana (robinzijada, pomorski roman, piratski roman, roman o obavještajcima, špijunski roman, indijanski roman i roman o izviđačima, krimi roman, senzacionalni roman, dječji detektivski, roman o djetinjstvu, djevojački roman, autobiografije djetinjstva, povijesni roman) iako nigdje ne utvrđuje što omladinski roman terminološki, zapravo, znači.

U teoriji omladinske književnosti, u djelu *Primjeri iz dječje književnosti* (1996.) autora Zvonimira Diklića, Dubravke Težak i Ive Zalara, realistički omladinski romani zastupljeni su u pet poglavlja: (1) roman i pripovijest o djetinjstvu, (2) pustolovna književnost, (3) roman i pripovijest o životinjama, (4) povijesni roman i pripovijest, (5) putopisi, biografije i dnevници. Autori, kao bitne sastavnice omladinskog romana, navode funkciju djetetova društva (prijatelja), avanturizam, akciju, igru i jasnoću prikazivanja priče.

Podrobniju žanrovsku podjelu omladinskog romana predlaže Stjepan Hranjec u knjizi *Hrvatski dječji roman* (1988.). Naime, kod fantastičnih romanesknih žanrova, realističke romane dijeli u sljedeće žanrove: (1) povijesni roman, (2) vojni roman, (3) omladinski „roman u trapericama“, (4) socijalno-psihološki roman, (5) akcijski roman, (6) kriminalistički roman, (7) autobiografski roman, (8) ljubavni roman, (9) humoristični roman. Hranjec je, u tome vidimo posebnu

² Autorica navodi tri razine sinkretizma: rod, vrstu i žanr sinkretizma. „Prvi rahli, prekida i preoblikuje pripovijest u smjeru lirizacije, dramatizacije i eseizacije romana dok druga dva spajaju različite književne vrste ili žanrove tako da čuvaju romanesknu pripovijednost.“ (Zupan Sošič, 2001., 72)

kvalitetu njegove znanstvene knjige, utemeljio omladinski roman kao posebnu književnu vrstu te ju je žanrovski podijelio. Zbog specifičnosti djece, pri čemu mislimo na njihov čitalački razvoj, dakle, na njihovu mogućnost razumijevanja nekog književnog djela, fabula je najvažniji element omladinskog romana. „Roman je slojevita pripovjedna vrsta omladinske književnosti u kojoj su glavni likovi djeca /adolescenti sa svojim doživljajima, nevoljama i nadanjima.,, (Hranjec 1998., 9).

Milan Crnković i Dubravka Težak izdali su knjigu *Povijest hrvatske dječje književnosti* (2002.) u koju je uvršteno i poglavlje o književnim vrstama. Realistički omladinski roman podijelili su na sljedeće žanrove: (1) roman o djetinjstvu, (2) roman o životinjama, (3) avanturistički roman, (4) povijesni roman. Autori utvrđuju postojanje omladinskog romana na temelju pojedinih žanrova, a ne kao kompaktnu i posebnu književnu vrstu u okviru rodova u omladinskoj književnosti.

3. ŽANROVI SLOVENSKOG OMLADINSKOG ROMANA

Navedene rasprave očekivano nisu jedinstvene s obzirom na pojedino imenovanje žanrova, ali ukazuju na to da teoretičari u različitim državama potvrđuju činjenicu o postojanju omladinskog romana. U slovenskoj omladinskoj realističkoj pripovjednoj prozi postoje tekstovi koji prihvaćaju pripovijetku (pripovijest) kao književnu vrstu. U omladinske realistične romane dopušteno nam je ubrajati duge prozne tekstove koji imaju unutarnju epsku formu, što odgovara Kosovim formalnim značajkama romana te zadiru u život tinejdžera. Čini se da je omladinski roman ona forma za kojom mogu posezati tinejdžeri (adolescenti) u posljednjoj trijadi osnovne škole te u srednjoj školi, u četvrtom razdoblju čitalačkog razvoja, u razdoblju apstraktne inteligencije, (od 12. do 16./17. godine života) jer njihov psihički razvoj i količina iskustva dosežu nivo mogućnosti razumijevanja duljih i zapletenijih književnih djela. Odmah je potrebno upozoriti da ne ulaze sva književna djela namijenjena tinejdžerima u omladinske romane, već je to oznaka za manji dio omladinske književnosti. Omladinski roman, naime, ima jasno opisanog glavnog junaka, adolescenta koji je u problematičnom pubertetskom razdoblju, književni prostor i vrijeme precizno su i točno određeni, nema pretjerane višeslojnosti i mladi čitatelj, prije svega, prihvaća (zanimljivu) priču. Pripovjedač je najčešće u prvom licu, to je glavni junak koji je često i naslovni lik omladinskog romana te pripovijeda o svom životu, što u potpunosti odgovara težnji romana da sfera posebnog bude njegova konstanta. Građa i motiv omladinskog romana u Sloveniji javljaju se u četiri žanra i potrebno je naglasiti da je u omladinskoj književnosti prisutan žanrovski sinkretizam kakvog za neomladinski suvremeni roman utemeljuje Alojzija Zupan Sosič. Temeljni su žanrovi slovenskog realističnog romana: avanturistički omladinski roman, ljubavni omladinski roman, socijalno-psihološki omladinski roman i roman „u trapericama“ ili jeans roman.

3.1 Avanturistički omladinski roman

U središtu je omladinskog romana te vrste (nenamjerna) avantura u kojoj sudjeluju glavni junaci. Scenska perspektiva omogućuje preglednost i jasnoću događaja te je često slikana bipolarno pri čemu mislimo na izrazito pozitivne osobine glavnog junaka i izrazito negativne karakteristike drugih likova u romanu. Najvažniji element avanturističke priče u romanu je nerješivo - rješiv problem koji ima sretan završetak.

Tipičan primjer slovenske omladinske robinzijade je književno djelo *Golo morje* (1998.) autora Mate Dolenca, u kojem, prije svega, opisuje bitku za preživljavanje na otvorenom moru gdje obala ostaje izvan vidokruga. U avanturističke romane ubrajaju se još i *Pod milim nebom* (1993.) Dese Muck i *Ne bom več pobegnila* (1997.) Špele Kuclar, romani koji se bave problematikom bijega od kuće. Poseban tip avanturističkog omladinskog romana je putopisni roman koji u slovenskoj omladinskoj realističkoj prozi nije dosegao značajan stupanj razvoja. Književno djelo Mimi Malenšek *Tecumseh* (1959.) nosi podnaslov Indijanska kronika i opisuje posljednje bitke sjevernoameričkih Indijanaca za svoju zemlju protiv bijelaca. *Ukradeni bogovi* (1958.) Oskara Hudalesa govori o pustolovinama na Javi gdje ljudožderskom plemenu Pjonjabong ekspedicija bijelaca ukrade njihove zlatne kipiće.

3.2 Ljubavni omladinski roman

Ljubavni omladinski roman u središte događaja najčešće postavlja tinejdžerku rjeđe tinejdžera koji kroz unutarnje monologe i svoje postupke progovara o prvoj ljubavi. Sa stajališta glavnog junaka ta ljubav je vječna, prava i jedina, no kad veza dvoje mladih i zaljubljenih pukne, ona ima gotovo katastrofalne posljedice za onoga koji je zaljubljeniji odnosno koji želi nastavak odnosa.

Tipičan primjer ljubavnog omladinskog romana je djelo Bogdana Novaka *Ninina pesnika dva* (1995.) u kojem je glavni zaplet priče usmjeren na ljubavni odnos sedamnaestogodišnje Nine i studenta Nika. Niko ostavi Ninu nakon što su vodili ljubav (njoj je bilo prvi put), nakon čega se ona osjeća prevareno i poniženo.

Prvi ljubavni roman o istospolnoj ljubavi *Fantje iz gline* (2005.) Janje Vidmar lomi još jednu tabu temu u omladinskoj književnosti. Dvije usporedne priče dvoje junaka, Ajka i Malog, dokazuju kako je život relativan. Uistinu, ništa nije tako kako se doima na prvi pogled.

U ljubavne omladinske romane ubrajaju se i mnogi drugi romani (žanrovski sinkretizam) npr. Guličev *Popoldanski ritem*, Zormanov roman *V sedemnajstem*.

3.3 Socijalno psihološki omladinski roman

Trend otvaranja omladinske književnosti prema različitim temama, koje su često bile cenzurirane ili samocenzurirane od strane pisca, započeo je u Americi i Europi već šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Darja Laurenčič Vrabec u članku *Bolečina odrašćanja: droge, seks in ...* (2001., 40 – 51) utvrđuje da su prvi val detabuiziranja doživjele teme o spolnosti, o nespretnosti i ružnim navikama odraslih, nasilje. Drugi val detabuizacije tema u omladinskoj književnosti dogodio se devedesetih godina dvadesetoga stoljeća: „U omladinsku beletristiku ulaze uvijek nove i nove teme kao što su: AIDS, anoreksija, bulimija, psihičke bolesti, rak, homoseksualnost, lezbijstvo, spolno zlostavljanje, incest, silovanje, samoubojstvo, smrt, nezaposlenost, beskućništvo, narkomanija, rasizam, neonacizam, ekološke katastrofe (nuklearni holokaust)...“ (Lavrenčič Vrabec, 2001., 44). Valja spomenuti neke autore na prostoru Slovenije koji su pokušali detabuizirati te teme premda su često nailazili na neodobravanje drugih odraslih (kao neka vrsta cenzure ili prijekor što pišu o „popularnim“ temama). Mladi čitatelji koji nemaju takvih predrasuda „nove“ su, detabuizirane, teme prihvatili vrlo dobro.

U prvom valu detabuizacije u Sloveniji se javljaju dva romana koja se bave temom spolnosti. Anton Ingolič napisao je roman *Gimnazijalka* (1967.), a Ivo Zorman roman *V sedemnajstem* (1972.). Kod Jelke Stropnik i Špele Kalan nalazimo mnogo zajedničkih elemenata s tim romanima (književni prostor, socijalni položaj, trudnoća, pomisao na samoubojstvo...). Iako bismo na prvi pogled ta književna djela uvrstili u ljubavne romane zbog njihove višeslojnosti, na kraju se pokaže da je u oba temeljni problem zapravo socijalni. Razvojnu liniju o problematici neželjene trudnoće na iznenađujući indiferentan način zaključuje roman Gorana Gluvića *Popoldanski ritem* (2002). Glavni junak i ujedno pripovjedač u prvom licu je devetnaestogodišnji učenik i glazbenik koji ima dvije djevojke: vršnjakinju Ajdu i osam godina stariju Dinu. Obje ostanu u drugom stanju na što on reagira potpuno hladno. U konačnici djevojke donose odluku samostalno - Dina odlučuje zadržati dijete i ostaviti dečka, a Ajda se odlučuje za pobačaj i ostanak s njim.

S problemom droge i narkomanskog života slovenska mladež mogla se susresti već osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća i to u prijevodu pripovijesti njemačke narkomanke Christine F. (Felsschernow) pod naslovom *Mi, otroci s postaje Zoo*. Prevedena je također i knjiga *Džank* autora Melvina Burgessa te još neka djela s istovrsnom tematikom. Osuda zlouporabe droga osjeća se također, u izvornoj slovenskoj beletristici koja se hvata u koštac s temom nevolja, problema i propadanja narkomana, što u autohtonim djelima zvuči još strašnije jer književna djela postavljena u slovensku okolinu adolescentima govore da se droga događa sada i među nama.

Marinka Fritz Kunc problemom droge bavila se u djelima *Postaja death* (1992.), *Borboletta* (1994.) i *Kam grejo ptice umret* (2001.). U desetljeću od

izlaska prve knjige do izlaska posljednje knjige autorica na tu temu vodi vrlo rezonantan Preventivni projekt za demistifikaciju društva. *Postaja death* je dokumentarna knjižica u kojoj je autorica sakupila svjedočanstva narkomana, prije svega o njihovom odnosu prema drogi. *Borboletta* je roman o ovisniku koji nebrojeno puta obećava da će se zbog žene i kćerke prestati drogirati, no heroin je jači od njega. Budući da je pakao uvijek gori, a Borboletta sve slabiji, na kraju umire u nekom španjolskom zatvoru. *Kam grejo ptice umret* je potresna priča o srednjoškolci Gali, odlikašici koja u jednoj školskoj godini potpuno propadne i zbog svoje ovisnosti o drogi umire. Knjizi su dodane pjesme srednjoškolke koja je autorici knjige ispričala svoju priču i, nažalost, uistinu umrla. Marinka Fritz Kunc, sa stajališta beletristike, najviše se bavila problemom droge u Sloveniji. Njezine knjige društveno su angažirane te su ujedno i kritika slovenske okoline koja se prema tom problemu ponaša kao da on kod nas ne postoji.

AIDS je važan motiv u knjizi Marjane Moškrič *Čadavec* (1998.). Pripovjedačica u prvom licu, Marjetica, kroz roman u pismima priča svoju priču o napuštenosti – nju i oca, naime, napustila je njena majka i od tog trenutka Marjetica želi da se mama vrati. Mnogo kasnije, sa sedamnaest godina, saznaje da je njena mama umrla od AIDS-a. Zarazili su je prilikom transfuzije krvi u nekoj afričkoj bolnici. AIDS je tema koja u suvremenoj slovenskoj omladinskoj (angažiranoj) književnosti nije još dovoljno obrađena. AIDS kao da se događa negdje drugdje i nekom drugom, iako nas već omladinsko djelo Marlese Arolf *Živeti hočem* (djelo je također prevedeno na slovenski jezik) upozorava upravo na to da je AIDS smrtonosna bolest i da se može dogoditi svakome od nas. Smrt zbog bolesti i samoubojstvo također, često su prikriiveni i zasjenjeni. S velikim senzibilitetom za problematiku te vrste, a ujedno i za prisilno odrastanje govori se u djelu Janje Vidmar *ZOO* (2005.). Zahvala životu, a ujedno i najviši stupanj shvaćanja smrti obrađeni su u romanu Banane Jošimoto *Kuhinja* (1997.). Samoubojstvo kao upozorenje, dakle, ne krajnje djelovanje, motiv je koji se javlja prilično često (*Gimnazijalka, V sedemnajstem, Lažniva Suzi...*), a rjeđe u omladinskoj književnosti susrećemo samoubojstvo kao temu na način na koji je prikazana u knjizi *Deviški samomori* (2002.) Jeffreya Eugendisa.

Debeluška (1999.) Janje Vidmar govori o anoreksiji i bulimiji, suvremenim bolestima stanovništva (prije svega žena) razvijenoga svijeta. Osmišica, prema majčinoj želji, postaje manekenka i tada počinje njeno gladovanje, prežderavanje i povraćanje. Ne umire glavna junakinja, nego njena prijateljica manekenka tako da kraj ostaje otvoren – ispred glavne junakinje otvara se mogućnost izbora – potruditi se i početi ponovno normalno jesti ili umrijeti kao njezina prijateljica, odnosno izgladnjivati se sve do smrti.

U tematski sklop o politici ubrajaju se dvije knjige Janje Vidmar i to *Princeska z napako* (1997.) i *Senca poletja* (2001.). *Princeska z napako* je roman o

petnaestogodišnjoj prognanici Fatimi koja s roditeljima živi u podrumskom stanu u Mariboru (obitelj nije prijavljena). Usprkos svemu, djevojka pohađa osmi razred, no neprestano se devijantno ponaša, zbog čega je ostali učenici ne vole. Zaljubi se u starijeg dečka Adama i ostane s njim u drugom stanju, budući da je to sramota za obitelj, šalju je stricu Esadu u Njemačku. *Sence poletja* govori o ratu u Sloveniji. U vrijeme praznika, od kojih troje prijatelja, Marko, Klara i Bogdan, puno očekuju, dogodi se rat u Jesenicama, jednom od etnički najmješovitijih krajeva u Sloveniji, koji razdvaja mnoga prijateljstva.

Potresan opis maloljetnog prijestupnika nalazimo u romanu *Janov krik* (1985.) Marinke Fritz Kunc. To je priča o dječaku kojeg zbog „pogrješke“ socijalne službenice zatvore u odgojni dom. Vitan Mal autor je književnog djela *Ta grajski* (1998.) u kojem se susrećemo s osnovnoškolcima koji su zbog različitih prijestupa zatvoreni u odgojni dom, u kojem je život drugačiji nego kod kuće. U skupinu djela o maloljetnim prijestupnicima ubraja se i djelo *Gimnazijalec* (2004.) Igora Karlovška. Pripovijest Igora Karlovška izrazito je troslojna: glavni lik Pit (Peter) biva svjedokom smrti prijatelja (za koju vjeruje da je odgovoran), život u popravnom domu u Radeču i ljubavna priča s Polonijom.

Najmarkantnija knjiga na temu spolnog zlostavljanja u Sloveniji zasigurno je roman Marjane Moškrič *Ledene magnolije* (2002.) u kojem pripovjedačica u prvom licu Lucija, progovara o svojim nevoljama nastalim zbog spolnog zlostavljanja. Zlostavljanje traje otprilike tri godine jer Lucija skriva (ujedno se i osjeća krivom) da ju očuh siluje. Temu spolnog zlostavljanja u nas obogatila su barem tri kvalitetna prijevoda, pri tome mislimo na djela Cynthie Voight - *Nož v škornju* (1997.), Laure H. Henderson *Povej!* (2001.) i Nikole Pluss *Lebdenje* (2001.), koja obrađuju pitanja transcendentnog razdoblja tinejdžerske spolnosti i (neželjene) trudnoće. Obogaćenju se pridružila i dostupnost kontracepcije, no s druge strane ne progovara se o AIDS-u, koji nije samo spolna bolest, već znači i smrt.

3.4. Roman „u trapericama“ ili jeans roman

Ovaj romaneskni žanr uveo je Aleksandar Flaker, autor studije *Proza u trapericama* (1976.) u kojoj objašnjava Plenzdorfov misao „Može li uopće itko zamisliti život bez traperica? Traperice su najplemenitije hlače na svijetu. /.../ Želim reći, traperice su odnos, a ne hlače.“ (Plenzdorf, 1982.; 17,18). Ulrich Plenzdorf u romanu *Novo trpljenje mladega W.* otkriva jeans generaciju (ili generacije) i adolescente sa specifičnim pogledom na svijet, buntovnike zainteresirane za (rock) glazbu i često buntovnike bez razloga te ih vremenski svrstava u posljednjih pedeset godina. Plenzdorfov književni lik Edgar Wibeau ugleda se u Goetheovog Werthera (treba posebno naglasiti ljubavni trokut, oblik dnevničkih zapisa i tragičnu smrt glavnoga junaka) i Salingerova Holdena iz romana *Igra v rži* (koji naglašava izgubljenost ideala i ciljeva kod adolescenata u drugoj polovici 20. stoljeća). Temeljna je problematika romana u trapericama prikaz dječakoga junaka koji se ne snalazi u suvremenom

svijetu te ne prepoznaje svoju ulogu u njemu. U takve romane spadaju *Leteći mački* (1997.) Dima Zupana, *Modri e* (1998.) Matijaža Pikala, *5 do 12* Lenarta Zajca, *Popoldanski ritem* (2002.) Gorana Gluvića i *Distorzija* (2005.) Dušana Dima. *Distorzija* je optimistična priča o šesnaestogodišnjem Piksiju (kakvih na prostoru Slovenije nedostaje), o glazbi, prvom koncertu, obožavanju idola i prvoj ljubavi. Svim navedenim romanima zajednički su dječjački junaci, srednjoškolci koji se prema životu odnose vrlo neodgovorno, u sukobu su sa školom i roditeljima, a njihov (trenutni) glavni životni cilj predstavljaju zabava, eksperimentiranje s drogama i alkoholom te prva spolna iskustva.

4. ZAKLJUČAK

U prilogu smo pokušali argumentirano potvrditi postojanje omladinskog romana i utemeljiti njegova četiri žanra. Kroz analize pojedinih daljnjih omladinskih proznih tekstova pokazalo se da bi, na prostoru Slovenije, također, mogli govoriti o realističkom omladinskom romanu. Svakako, kod omladinskog romana raspolažemo sa širim opsegom tekstova pisanih u prozi, koji nam daju (opisuju) sudbinu pojedinca i njegovo propadanje, uz probleme odrastanja. Zanimljivo je da u avanturističkom romanu i romanu „u trapericama“ ulogu glavnoga junaka preuzima odrastajući tinejdžer, u ljubavnim i socijalno - psihološkim romanima to mjesto pripada tinejdžerki. Omladinski roman svakako spada u domenu tinejdžerske književnosti zbog dužine teksta i specifičnosti tema, a potrebna je dostatna mjera čitateljevih socijalnih iskustava da bi mogao razumjeti višeslojnost ispričanoga. Omladinski romani dakle imaju ciljanu čitateljsku publiku među učenicima na kraju osnovne škole i među srednjoškolcima. Otvaranje pojedinih tema koje su se u omladinskoj književnosti smatrale tabu temom, relativno je nov pojam jer se proces detabuiziranja u omladinskoj književnosti javlja krajem šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Tip romana „u trapericama“, kako ga već sedamdesetih godina naziva Aleksandar Flaker, u slovenskoj omladinskoj književnosti javlja se krajem devedesetih godina 20. st.

Omladinski roman u Sloveniji nema dugu razvojnu tradiciju. Istina je da je Fran Saleški Finžgar napisao povijesni roman *Pod svobodnim soncem* (1906. - 07. je izlazio u *Domu in svetu*, 1912. god. izašao je u književnom izdanju) „za mlade kako bi u njima probudio narodnu svijest i odbijao neistinite tvrdnje povjesničara neprijateljski raspoloženih prema Slavenima“ (Finžgar 1974., 231), no to bi se književno djelo prije moglo ubrojiti u neomladinsku, nego u omladinsku književnost te se s toga stajališta čini kako bi prvim omladinskim romanom trebali smatrati tek Gimnazijalku Antona Ingoliča, premda smo u članku spomenuli i dva putopisna romana iz kasnih pedesetih godina. Omladinski roman u Sloveniji u većoj mjeri pojavljuje se tek krajem dvadesetoga stoljeća, čemu sigurno pridonosi i otvaranje slovenskoga književnoga tržišta te velik broj prijevoda suvremenih omladinskih romana, prije svega iz europske i sjevernoameričke književnosti.

Slovenski omladinski realistički roman javlja se u četiri žanra: avanturistički omladinski roman, ljubavni omladinski roman, socijalno – psihološki omladinski roman i roman „ u trapericama“ ili jeans roman. Gotovo za sve romane značajno je miješanje žanrova, dakle, žanrovski sinkretizam, koji nije značajan samo za omladinske već i za neomladinske romane (što je dokazala A. Zupan Sosič). Romaneskní sinkretizam se prilikom obrađivanja omladinskih romana najčešće javlja u kombinaciji s ljubavnim žanrom jer je ljubav u omladinskoj književnosti vrlo rijetko temom, a utoliko češće nalazimo ju u drugim žanrovima kao jedan od najvažnijih motiva.

LITERATURA

- Bahtin, Mihail, (1982.), Teorija romana. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Baldick, Chris, (1991.), Oxford concise dictionary of literary terms. Oxford: University press.
- Biti, Vladimir, (1997.), Pojmovnik suvremene književne teorije. Zagreb: Matica hrvatska.
- Crnković, Milan, Težak, Dubravka (2002.), Povijest hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Znanje.
- Crnković, Milan (1997.), Problemi i zadaće znanstvenog istraživanja dječje književnosti u Hrvatskoj danas. (7.-16.), Zagreb: Knjižnica grada Zagreba.
- Diklić, Zvonimir, Težak, Dubravka, Zalar, Ivo, (1996.), Primjeri iz dječje književnosti. Zagreb: DiVič.
- Flaker, Aleksandar, (1983.), Proza u trapericama. Zagreb: Liber.
- Genčiová, Miroslava, (1984.), Literatura pro děti a mládež. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Haramija, Dragica, (2000.), Slovenska realistična avanturistična mladinska proza, GIZ GTP Videm pri Ptuj.
- Hranjec, Stjepan, (1998.), Hrvatski dječji roman. Zagreb: Znanje.
- Idrizović, Muris, (1984.), Otroška in mladinska književnost v Jugoslaviji I. Maribor: Obzorja.
- Kobe, Marjana, (1987.), Pogledi na mladinsko književnost. Ljubljana: MK.
- Kos, Janko, (2001.), Literarna teorija. Ljubljana: DZS.
- Kos, Janko Teze o slovenskem romanu (47.-50.), Literatura, 1991./13.
- Lavrenčić, Vrabec, Darja, Bolečina odraščanja: droge, seks...(40. – 51.), Otrok in knjiga, 2001./52.
- Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur, Beltz, Weinbach über Weinheim, 1977.
- Lukacs, Georg, (2000.), Teorija romana. Ljubljana: Literatura.
- Marković, Ž. Slobodan, (1975.), Zapiski o književnosti za otroke. Ljubljana: MK.
- Peš, Gajo, (1999.), Tumačenje romana. Zagreb: ArTresor naklada.
- Pirjevec, Dušan, (1997.), Problem slovenskega romana (67.-68., 63.-75.), Literatura.
- Plenzdorf, Ulrich, (1982.), Novo trpljenje mladega W. Ljubljana: MK.
- Pogačnik, Jože, (1984.), Slovenačka dečja književnost. Novi Sad: Detinjstvo.
- Saksida, Igor, (2001), Mladinska književnost. (403. – 468.), Ljubljana: DZS.
- Solar, Milivoj, (1995.), Teorija književnosti. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Dubravka, (1991.), Hrvatska poratna dječja priča. Zagreb: Školska knjiga.
- Virk, Tomo, Možnosti in nemožnosti Pirjevčeve teorije romana (1.-18.), Primerjalna književnost, 1997./2.
- Zadravec, Franc, Zavešt o romanu in njegova "prva oseba" v današnji slovenski literaturi (51. – 56.), Literatura, 1991./13.
- Alojzija Zupan Sosič, Poti k romanu: žanrski sinkretizam najnovijega slovenskega romana (71. – 81.), Primerjalna književnost, 2001/1.

SUMMARY

TYPES OF SLOVENE REALISTIC TEENAGE NOVELS

This paper focuses on the issue of realistic teenage novels, as according to the European theory of novels, this type of novels does not exist in teenage literature. Topics, motifs, characters and other categories that

determine the organization in teenage prose are narrowed down due to the limited receptive capacities of young readers. Some teenage novels have enough typical novel elements to be considered true novels, and they are meant for readers aged 12 or 13 (teenagers).

The Slovene realistic teenage novels occur in four different genres: adventure teenage novel, love teenage novel, social and psychological teenage novel, *jeans* novel. Novel genres are often intertwined, so one novel that belongs to one genre may have elements of another or other genres, which we consider to be a syncretism of genres.

Key words: Slovene novels, Slovene literature

Primljeno: 10. travnja 2007.